

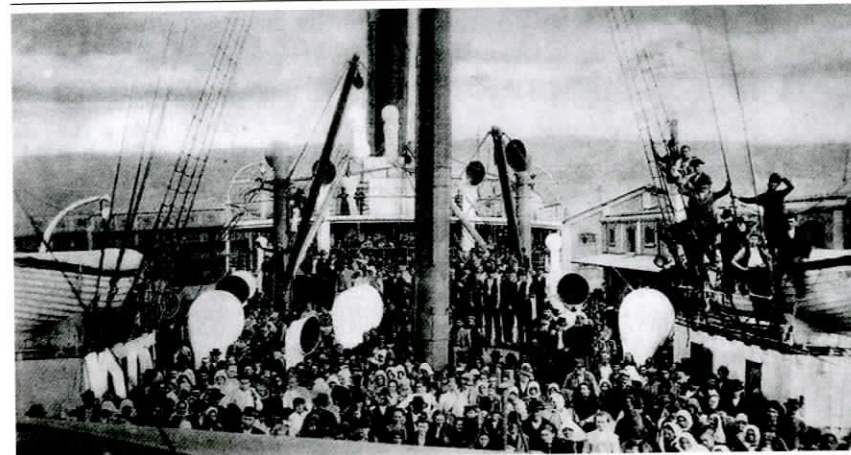
UVOD

Proces iseljavanja Hrvata u Sjedinjene Američke Države (SAD), krajem 19. i u prvoj polovici 20. stoljeća, događao se u posebnom povijesnom i društvenom kontekstu, koji je postojao i u Hrvatskoj i u SAD-u. Zbog političkih, gospodarskih i drugih nepovoljnih okolnosti koje su tada prevladavale u Hrvatskoj, iseljenički valovi koji su iz Hrvatske kretali u SAD na prvi pogled su izgledali samorazumljivi. Međutim, oni su u sebi nosili cijeli niz slojevitih društvenih, kulturnih, povijesnih, etničkih, psiholoških i drugih određenja i problema koji se vežu, s jedne strane općenito uz migracijske procese, a s druge strane uz posebnosti svakog konkretnog (pojedinačnog) migracijskog procesa.

Golema svjetska (globalna) migracijska kretanja koja su se događala tijekom 20. st. te se nastavljaju događati početkom 21. st., i posljedice koje ostavljaju, privlače novu, te sve veću i složeniju pozornost znanstveno-istraživačkih projekata različitih društvenih znanosti. Na taj se način, između ostalog, produbljuju i proširuju znanja o migracijskim procesima koji su se događali u prvoj polovici 20. stoljeća i kojeg su jednim dijelom ranije istražile pojedine društvene znanosti.¹

Tako i o iseljavanju Hrvata u SAD krajem 19. st. i u prvoj polovici 20. st. također već postoje neki statistički podaci, analize, opisi i iskustvena izvješća te je to uzeto u obzir prilikom provođenja ovog istraživanja i predstavlja jedan od temelja ove knjige. Istraživanje je osvijetlilo ono što danas podrazumijevamo pod pojmom “akulturacije”, a temelji se na

¹ Bodnar, John, *The Transplanted: A History of Immigrants in Urban America*, Bloomington, Indiana, 1987.; Hoerder, Dirk, *Cultures in Contact, World Migrations in the Second Millennium*, Durham – London, 2002; Sieglerschmidt, Jörn, *Migration in der Geschichte. Versagen des Staates – Zauber des Wohlstands*, u “Vierteljahresschrift für Wirtschafts- und Sozialgeschichte”, Heft 2, Stuttgart, 2004.; *European Migrants – Global and Local Perspectives*, Hoerder, Dirk; Moch, Leslie Page, (ur.), Boston, 1996.

PRILOG 1: Do Prvog svjetskog rata prekooceanski brodovi bili su prepuni i hrvatskih iseljenika koji su odlazili u Sjedinjene Američke Države

primarnim izvorima i literaturi, koji su uglavnom prikazivali kako se iseljavanje Hrvata, odnosno njihovo useljavanje u SAD, treba smatrati samo po sebi razumljivim.

Pritom se prvenstveno misli na vrlo složene društvene okolnosti i procese koji sve do danas nisu u dovoljnoj mjeri istraženi i opisani, te stoga, ovo istraživanje treba promatrati kao jedan od doprinosa znanstvenoj istraživosti uvjeta i procesa fenomena migracije i akulturacije, prikazanih na primjeru hrvatskih iseljenika u SAD, od 1880. do 1940. godine.

Naime, znanstvena istraživanja i rasprave koje se u najnovije vrijeme vode o renacionalizaciji i etnikaciji društvenih konflikata u bivšim komunističkim (socijalističkim) europskim zemljama, pogotovo na prostoru bivše Jugoslavije, te koncepcija politike koja se odnosi na strance u zapadnim useljeničkim zemljama, svakako mogu bitno pomoći sagledavanju mnogostranih razloga i posljedica cijelog migracijskog procesa, uz uvažavanje društvenih, političkih, gospodarstvenih i individualnih preduvjeta migracija. Takav pristup omogućit će saznanja koja ukazuju na višeslojnost uzroka migracija i njihovo utjecanje na odvijanje daljnjih društvenih procesa u zemljama useljenja.

IZVORI, TEORIJSKI PRISTUP I STRUKTURA SADRŽAJA

Iseljavanje Hrvata u Sjevernu Ameriku predstavlja jedan dio općih svjetskih migracijskih procesa do kojih je dolazilo zbog niza razloga, prvenstveno političko-sigurnosnih i gospodarskih. Naime, iseljenički su se valovi uglavnom kretali iz politički nestabilnih i gospodarski nerazvijenih zemalja i dijelova svijeta u politički stabilne i gospodarski razvijene zemlje i dijelove svijeta. Stoga istraživanje političke i gospodarske situacije u iseljeničkim zemljama te u zemljama useljenja zauzima istaknuto mjesto u znanstvenoj literaturi koja se odnosi na migracije.

Tako je i iseljavanje Hrvata, u razdoblju od 1880. do 1940. g., bilo u velikoj mjeri prouzročeno političkim i gospodarskim okolnostima koje su prevladavale u Hrvatskoj. Iseljenici su očekivali kako će migracijom bitno popraviti svoj politički i gospodarski položaj. S druge strane, zemlje primateljice iseljenika su prihvatom novih useljenika ostvarivale različite nacionalne interese, među kojima se posebno isticalo zadovoljenje potreba za dobno mladom i strukovno oblikovanom radnom snagom.

Veći dio dosadašnje literature koja se odnosi na hrvatsko iseljavanje u navedenom razdoblju, uglavnom se zasniva na zbirnim statističkim pokazateljima i njihovom razmatranju s hrvatskih političkih i nacionalnih interesa. Autori koji su djelovali u iseljeništvu i u Hrvatskoj - kao primjerice J. Prpić, F. H. Eterovich, I. Čizmić, A. Szabo i drugi - uglavnom su koristili zbirne statističke podatke, i razmatrali su ih, u prvom redu, s motrišta nacionalne, odnosno, etničke pripadnosti migranata. Izvor statističkih podataka bile su im imigracijske institucije u SAD-u te različiti izvori iz Hrvatske i država u kojima se nalazila Hrvatska (Austro-Ugarska i prva Jugoslavija).

Promjene iseljeničkih statističkih pokazatelja u pojedinim razdobljima, ovi autori su prvenstveno razmatrali u odnosu na promjene gospodarske, političke i društvene situacije u Hrvatskoj, a znatno manje su istraživani utjecaji koji su na opseg i strukturu iseljavanja iz Hrvatske u SAD imale izmjene američke useljeničke politike te različite napetosti koje su se pojavljivale u odnosima između vanjske politike SAD-a i zemalja Srednje i Jugoistočne Europe.

U dijelu literature su korišteni i izvori koji sadrže podatke koji se mogu koristiti za nastanak saznanja o različitim procesima kojima se bavi socijalna povijest, uključujući i proces akulturacije hrvatskih iseljenika. Au-

tori su izvorima pristupali na veoma neujednačene načine, ali usprkos tome njihova djela mogu poslužiti kao određeno polazište za razmatranje procesa akulturacije hrvatskog iseljeničtva u SAD-u. S druge strane, često se radi o djelima koja se odnose na šira ili druga vremenska razdoblja, u odnosu na razdoblje kojeg obrađuje ova knjiga.² Isto tako, pojedini su autori donekle vršili vrednovanja i usporedbe izvora i pokazatelja koje su koristili.

No, unatoč naznačenom, na temelju tako dostupnih pokazatelja i literature ne može se davati cjelovitiji prikaz, ili raditi raščlamba mnogovrsnih određenja migracijskih i akulturacijskih procesa hrvatskog iseljeničtva. U tom je pogledu potrebno imati dodatne uvide u pokazatelje i pritom je nužno koristiti daleko razrađeniji teorijski okvir koji omogućava relevantna znanstvena saznanja. Tako je, primjerice, istraživački pristup G. J. Prpića naglašeno usmjeren u ideološkom i nacionalno-političkom smislu. Stoga je, za temu kojom se bavi ova knjiga, rad G. J. Prpića prvenstveno koristan kao opsežan pregled različitih izvora. Jedna od publikacija, koju su skupa napisali Eterovich i Spalatin,³ sadrži opsežan pregled uzroka i podataka o hrvatskom iseljavanju na američke kontinente.

U knjizi V. Holjevca,⁴ postoji niz ograničenja koja su proizašla iz činjenice što je on pisao u Jugoslaviji za vrijeme totalitarnog komunističkog režima. Uz to, kod Holjevca je neprekidno prisutna određena sklonost pretjerivanju. Tako on na različite načine glorificira hrvatske iseljenike, a napose prenaplašava ulogu i značaj tzv. *ljevce*, kako općenito tako i među hrvatskim iseljenicima u SAD-u.

Iako je teorijski pristup i doprinos I. Čizmića, pri historiografskom istraživanju hrvatskih iseljenika u SAD-u, širi nego kod drugih autora, ipak se i kod njega nalaze određena ograničenja koja dijelom proizlaze i iz same koncepcije povijesne znanosti. Tako I. Čizmić američko društvo u SAD-u u cjelini prikazuje kao multikulturalnu zajednicu, pri čemu je ustvrdio da je odnos potomaka hrvatskih iseljenika prema hrvatskoj kulturi još samo simboličke prirode.⁵ Međutim, Čizmić asimilacijski proces, sukladno stereotipu historiografskog pristupa, tumači kao "stapanje pojedinca u jed-

2 v. popis literature u ovoj knjizi, kao i bibliografiju u Hanž, Branko *Bibliografska djelatnost u dijaspori*, u Sančević, Zdravko (ur.), *Susret svjetova (1492-1992)*, Hrvati i Amerike, Zagreb, 1992.

3 usp. Eterovich, Francis H.; Spalatin, Christopher, (ur.), *Croatia, Land, People, Culture*, vol. II, Toronto/Buffalo, 1970.

4 Holjevac, Većeslav, *Hrvati izvan domovine*, Zagreb, 1962.

5 usp. Čizmić, Ivan, *Hrvatski iseljenici i politika multikulturalizma u SAD i Kanadi*, u Sančević, Z. (ur.), n. dj.

nu jedinstvenu masu”, s čime zapravo negira sva nastojanja za održanjem homogenih grupa u skladu s kulturnim razlikama kao, npr. različitosti prema “kulturi, rasi i religiji”.⁶ Ovakav pristup se zapravo uklapa, manje ili više, u *melting pot* koncepciju, koja, sa svoje strane, nije u stanju objasniti stvarno postojeće segregacije i ograničenja koja migranti sami sebi postavljaju.

Za istraživanje koje je provedeno u ovoj knjizi posebno važan izvor predstavljala su tzv. “župnička pisma”. Ova su pisma pisali hrvatski svećenici koji su, najčešće na poticaj Katoličke crkve, bili poslani u SAD radi osnivanja etničkih (u ovom slučaju hrvatskih) katoličkih zajednica, odnosno hrvatskih katoličkih misija. Na temelju svoje svećeničke zadaće, kao i činjenice da ovi svećenici, najvjerojatnije, ne bi emigrirali zbog svojih osobnih razloga, može se pouzdano pretpostaviti da su svećenici (župnici) bili i osobno znatno snažnije vezani uz održavanje tradicija vlastitog (hrvatskog) porijekla, nego što je to bio slučaj kod “pravih” migranata.

Zbog toga, kao i zbog načina djelovanja katoličkih svećenika Hrvata u iseljeničkim zajednicama, svećenici su opravdano smatrani glavnim čuvarima hrvatske tradicije kod imigranata, odnosno smatrani su najistaknutijim institucijskim nositeljima hrvatskog patriotizma i hrvatskog nacionalnog identiteta u iseljeništvu. Naglašena povezanost svećenika s hrvatskom tradicijom očitovala se i u tome što su oni životne prilike hrvatskih iseljenika i same iseljenike u SAD-u prikazivali uglavnom iz negativnog konteksta. Tako su u “župničkim pismima”, koja su upućivali u domovinu, hrvatske iseljenike često prikazivali kao žrtve različitih poteškoća, problema i zloporaba.

Svećenici su u “župničkim pismima”, također, izražavali zabrinutost za životne uvjete, ali i stavove, onih Hrvata u SAD-u koji su se, djelomično, distancirali od hrvatske tradicije. Isto tako, svećenici su neprekidno i veoma jasno upozoravali na nepromišljenost i neopravdanost iseljavanja iz Hrvatske.

“Župnička pisma” su iz iseljeništa najčešće upućivana istaknutim osobama iz javnog života u Hrvatskoj, koji su ih onda objavljivali u tisku, a nerijetko su “župnička pisma” bila i izravno adresirana na tiskovine u Hrvatskoj. Pisma su redovito imala karakter opominjanja ili su se smatrala savjetodavnim pismima za one Hrvate koji su se bavili mišlju iseljenja u SAD. Čizmic je održeni broj “župničkih pisama” sakupio i komentirao najprije u hrvatskom, a potom i u engleskom izdanju i jeziku.⁷

⁶ Isto, str. 170.

⁷ Čizmic, Ivan, *Pisma hrvatskih svećenika iz Amerike u Hrvatsku (1894-1939)*, u “Hi-

Iako su “župnička pisma” imala jasno određene, pragmatične poticaje i ciljeve, odnosno pedagoške namjere odvratanja Hrvata od iseljavanja, ipak su ta pisma veoma važan izvor za razumijevanje procesa akulturacije hrvatskih iseljenika u SAD-u. Naime, pomoću “župničkih pisama” može se veoma dobro prepoznati veza između akulturacijskih procesa, konteksta događanja i statističkih pokazatelja, a na temelju toga može se doći i do objektivnih saznanja i znanstvene interpretacije. Odnosno, “župnička pisma” pokazuju ono što, prema teorijskom pristupu R. Chartiera, možemo označiti kao objektivnu prezentaciju takvih povezanosti.⁸

Kada govorimo prema Chartieru, treba naglasiti da se radi o “grupnim, ili, za društvenu sredinu specifičnim, klasifikacijama i percepcijama, ... (koje) kao realne društvene i kolektivne spoznaje ... utjelovljuju društveni red i poredak.”⁹ Stvaranje takvih spoznajnih *shema* temelji se na složenim društvenim procesima, koji nam, uglavnom, na prvi pogled ostaju skriveni. Ukoliko ih se namjerava iznijeti na svjetlo dana, potrebno ih je istražiti i objasniti na temelju zadanih teoretskih postavki.

U okviru takvih *shema*, koje omogućavaju tumačenje ili prezentaciju složenih društvenih procesa, zapravo se reflektiraju politički i društveni odnosi i sukobi koji se događaju u određenom povijesnom razdoblju. Ove *sheme*, prema svojim koncepcijskim određenjima, nisu usmjerene na kreiranje puke ideologije u smislu “opijuma za mase”, već u smislu jedne tzv. “potrebne iskrivljene svijesti”. Odnosno, *sheme* se isprepliću s praktičnim političkim i društvenim činjenicama, te kauzalnostima koje iz njih treba rekonstruirati na određeni način.

Pritom *sheme* kod svojeg nastanka moraju imati znanstveno, prvenstveno sociološko utemeljenje te istovremeno mogu predstavljati polazište za daljnja znanstvena pojašnjenja. Time ovaj teorijski program u sebi sadrži zahtjev za nastankom interpretacije uz istovremenu kritiku logičkih kontradikcija koje se pojavljuju kod takvih pristupa. Jednostavnije, radi se o *ideologemima/teoremima* koji analiziraju pretpostavke svojeg oblikovanja te su istodobno upravljani na to da rezultati takvih analiza budu polazište za primjenu drugih modela pojašnjavanja društvenih procesa i odnosa.¹⁰

storijski zbornik”, 1, 1989; Isti, *Letters of Croatian Priests from the United States to Croatia about the Life of Croatian Immigrants (1894-1940)*, u Hölbling, W.; Wagnleitner, R., (ur.), “The European Emigrant Experience in the USA”, Tübingen, 1992.

⁸ usp. Chartier, Roger, *Kulturgeschichte zwischen Repräsentationen und Praktiken*, u “Die unvollendete Vergangenheit, Geschichte und die Macht der Weltauslegung”, Berlin, 1989.

⁹ Isto, str. 11.

¹⁰ usp. Krueger, Marlis, *Wissenssoziologie*, Stuttgart 1981.

Međutim, istraživanju koje je provedeno u ovom radu nije bio cilj baviti se prvenstveno razmatranjem ili testiranjem teorijskog pristupa, nego se pomoću određenih teoretskih *shema* i raspoloživih izvora nastojalo prikazati osnovne značajke povijesnog i socijalnog portreta hrvatskih iseljenika u SAD-u, te proces njihove akulturacije u dva završna desetljeća 19. st. i u prva četiri desetljeća 20. stoljeća. Pritom su, primjereno potrebama rada, pojašnjene i osnovne metodološke poteškoće koje su se pojavile u istraživanju, bilo na teorijskoj razini, bilo zbog ograničenja koja se odnose na izvore.

Stoga ova knjiga ne predstavlja ni zatvorenu analizu ekonomskih i društvenih uvjeta migracijskih kretanja ili procesa akulturacije, niti predstavlja stvaranje cjelovitih sustava tumačenja koja ih mogu do kraja objasniti. Namjesto toga, ovdje su prikazani istraživački rezultati koji su proizašli na temelju različitih raspoloživih izvora, koji su prikupljeni na način koji je omogućio sagledavanje "društvene konstrukcije"¹¹ tih podataka i nalaza.

Prema tome, empirijski materijal, uključujući i "župnička pisma", nije služio tome da se analiza prilagodi jednom, prethodno uspostavljenom, teorijskom okviru, nego da se zadrže otvorena vrata provođenju daljnjih analiza i nastanku različitih razina znanstvenih interpretacija koje se odnose na hrvatsko iseljeničtvo.

Knjiga je podijeljena u tri dijela. U prvom je dijelu, na temelju znanstvene literature, ukratko prikazan osnovni tijek hrvatske povijesti. U zasebnom poglavlju prvog dijela govori se o nekim aspektima procesa oblikovanja "nacionalne svijesti" Hrvata u kontekstu sličnih procesa koji su se događali na širem europskom prostoru. Zatim su, također u zasebnom poglavlju, prikazane osnovne povijesne okolnosti i motivi koji su Hrvate naveli ili natjerali na iseljavanje.

U drugom su dijelu knjige ukratko, na temelju raspoloživih statistika, prikazani uglavnom brojučani pokazatelji iz povijesti valova iseljavanja iz Hrvatske do prve polovice 20. stoljeća. Radi se o iseljavanju prije 1900. g. i najvećim valovima iseljavanja iz Hrvatske između 1900. i 1914. g., te valovima iseljavanja između Prvog i Drugog svjetskog rata. U zasebnom se poglavlju razmatra kakvoća i vjerodostojnost ovih statistika o iseljavanju.

¹¹ usp. Berger, Peter; Luckmann, Thomas, *Die gesellschaftliche Konstruktion der Wirklichkeit - Eine Theorie der Wissenssoziologie*, Frankfurt/M., 1969.

Na kraju drugog dijela izložen je pregled hrvatskog iseljeničkog tiska koji je izlazio u SAD-u u razdoblju do 1940. godine, i koji predstavlja jedan od najboljih izvora za spoznaju o iseljeničkom životu, jer su hrvatski iseljenici u SAD-u izdavali veliki broj različitih etničkih tiskovina koje su bilježile sva važnija događanja i iskazivale sve vrste iseljeničkih interesa.

U trećem, glavnom, dijelu knjige obrađeni su procesi akulturacije Hrvata u američkom društvu krajem 19. st. i u prva četiri desetljeća 20. stoljeća. Najprije su pojašnjene kategorije i pojmovi koji su korišteni pri provođenju analize, koja je započela opisom polaznih uvjeta u kojima su se u SAD-u nalazili hrvatski iseljenici. Utvrđeno je da su ovi polazni uvjeti hrvatskih iseljenika bili slični onima koji se susreću u opisima općenitih, drugih, migracijskih istraživanja. To znači da su se na nekim prepoznatljivim točkama kristalizirali prostorni i vremenski uvjeti akulturacijskih procesa.

Stoga su posao i zanimanje prikazani kao središnje kategorije akulturacije uglavnom muških iseljenika, čija je situacija uvjetovana gospodarskim određenjima, koja na izvjestan način predstavljaju početnu točku procesa akulturacije useljenika. Život iseljeničkih udruga i organizacija pokazao se kao posrednik između gospodarskih određenja, te javnog i privatnog prostora u kojem se odvijao život hrvatskih useljenika u SAD-u igrajući pri tome, središnju ulogu u procesu akulturacije. Osim toga, ovakvim pristupom su istovremno omogućeni i uvidi u probleme i lomove akulturacijskog procesa.

Podpoglavlje koje se odnosi na škole i javni život veoma jasno ukazuje na dinamiku suprotnosti koje su se događale u procesu akulturacije hrvatskih iseljenika. Odnosno, gledajući načelno djeca useljenika su, s jedne strane, najbrže prihvaćala procese akulturacije, ali se, s druge strane, putem privatnog školskog sustava hrvatskih iseljenika pokušavalo usporiti proces akulturacije drugog iseljeničkog naraštaja. Iz toga se može izvući i općenita pouka; ukoliko hrvatski iseljenici ne žele biti isključeni iz javnog života u zemlji useljenja, moraju se brinuti i za to da se takvo usporavanje akulturacije ne pokaže i kao zapreka u sudjelovanju njihovih potomaka u javnom životu zemlje useljenja.

Isto tako, u podpoglavlju koje se odnosi na dom i obitelj, može se prepoznati još jedanput, iz druge perspektive, do kakvih nejednakosti - i unutar same iseljeničke obitelji - vodi proces akulturacije. Religiozni život hrvatskih iseljenika, koji je prikazan u posebnim refleksijama hrvatskih svećenika u iseljeničtvu, ukazuje i na to do koje je mjere sekularizacija prodrila

u svakodnevni život i stavove hrvatskih iseljenika, te s time pridonijela njihovoj akulturaciji.

U zaglavku knjige sažimaju se i problemi i lomovi koji su se događali u procesima akulturacije i asimilacije, te pokreti i protutendencije koji su se susretali na svakoj točki te društvene kristalizacije, odnosno na svim društvenim mjestima procesa akulturacije/asimilacije. Tako se, i na temelju istraživanja kojeg opisuje ova knjiga, može zaključiti da su se hrvatski iseljenici u SAD-u, u prva četiri desetljeća 20. stoljeća, akulturalizirali, ali ne i asimilirali. Akulturacija je bila otežavana i usporavana njegovanjem i oblikovanjem posebne hrvatske kulture u iseljeništvu. To se naročito odnosi na naglašeno romantično obojano održavanje hrvatske nacionalne svijesti.

U znanstvenoj literaturi, u velikoj mjeri nedostaju istraživanja koja se bave aspektima posebnih (specifičnih) akulturacijskih procesa hrvatskih useljenika, tzv. *new immigration*.¹² Zbog toga se ovaj nedostatak pokušava nadomještati uspoređivanjem s drugim procesima akulturacije koji su se događali u emigracijskim procesima u Europi i na američkim kontinentima.

Općenito gledajući, manjak detaljnijih analiza glede pretpostavki i uvjeta procesa akulturacije i asimilacije ima - unatoč sve većem broju istraživanja - za posljedicu da je još uvijek nejasno što se točno događalo i što se događa u *crnoj kutiji* tzv. *melting pot* situacije. S tog motrišta, ova knjiga predstavlja, kako je to prikazano u završnom poglavlju, i malu pohranu konkretnog empirijskog doprinosa činjenično točnijoj određenosti tog - u smislu procesa akulturacije i asimilacije - naglašeno kontradiktornog pojma.

PRILOG 3: Skupina iseljenika na izgradnji jednoga od mnogih američkih nebodera

I.

¹² Time se misli na američku (SAD) perspektivu u razdoblju od 1885. do 1914. g.: usp. poglavlje ove knjige "Etnicitet i nacionalnost u kontekstu migracijskih zakona u SAD-u".